

případně s jižní Moravou, Švýcarskem a Itálií. Další výhoda bude — jak doufáme — v tom, že vymizí na rakouských tratích t. zv. příplatkové dovozní, neboť při zavedení německého tarifu vedlejších poplatků není pro ně opodstatnění.

To je hrubý obrys možných následků ze ztráty rakouské samostatnosti. Paralysovati nepříznivé účinky je pak úkolem denního styku jednak dopravců a jednak našich drah s drahami říšskoněmeckými. Lze doufati, že bude nalezen vždy prostředek, kterým by byly velmi škodlivé účinky paralysovány.

P.

PRVNÍ ČESKÁ SOUSTAVA NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ.

K vydání Englišova životního díla.*)

V dvacátém roce republiky vydal náš přední národohospodář Karel Engliš literární dílo, které jak svým rozsahem, tak svým obsahem představuje nejen vědecký mezník v jeho životní práci, ale které zároveň uzavírá jednu a zahajuje druhou epochu ve vědecké hospodářské práci našeho národa. Ve dvousvazkové Englišově „Soustavě národního hospodářství“ jde především o knihu, která je v pravém slova smyslu životním dílem svého tvůrce, jsouc výsledkem jeho více než čtvrtstoleté vědecké činnosti hospodářské. Už z povahy takového díla plyne pravidelně, že autor snesl do něho s pečlivým výběrem to, co ze své dosavadní práce považuje za nejlepší. O Englišově „Soustavě“ jest nadto třeba konstatovati, že je v ní podáno řešení obtížné problematiky celého vědeckého oboru, který stojí v popředí veřejného zájmu po dobu jistě aspoň posledního půldruhého století, kdy problémy „politické ekonomie“ nepřestávají býti předmětem takřka každodenní aktuálnosti. Během tohoto vývoje objevila se v literatuře různých zemí několikrát hospodářskovědecká díla, kterým zůstává v dějinách této vědy vyhrazeno místo trvalého významu. K pracím tohoto druhu řadí se nyní konečně i z naší literatury vědecké dílo hospodářské, za jehož hlavní rys — a tudíž i přínos do světové literatury — nutno uznati jedinečné úsilí autorovo o vytvoření opravdu vědeckých, t. j. teoretických předpokladů pro řešení problematiky, která během dosavadního vývoje stávala se až příliš často kořistí jednostranných ideologií a hospodářskopolitických směrů, které se rády vydávaly za výlučné a všeobecně platné řešení hospodářských a sociálních otázek. Střídání těchto ideologií a směrů praktické politiky hospodářské vyneslo průběhem času na povrch už hodně jasna v tom, že pro teoretickou vědu hospodářskou — hodnou opravdu názvu *teorie a vědy* — jsou ony myšlenkové a praktické směry jen materiálem, z něhož je třeba vybudovati vědeckou stavbu představující *soustavu poznatků* o daném předmětu. Tento

*) K. Engliš: „Soustava národního hospodářství“. Věda o pořádku, ve kterém jednotlivci a národové pečují o udržení a zlepšení života. — Sv. I.: Základy. — Soustava individualisticko-kapitalistická. — Koope-
rativa. Str. XLVIII + 892. — Sv. II. Solidarismus. — Teorie krise. Str. XXXIX
+ 725. — Praha 1938, Melantrich, váz. v polokůži Kč 450.—

úkol řeší přítomné dílo Englišovo způsobem ojedinělým v celé dosavadní literatuře hospodářské vědy, čímž je dostatečně určen i jeho vědecký význam.

S literárně-vědeckým významem takového díla je nutně spojena otázka jeho poslání a úkolu v našem národním a státním životě, což v daném případě nabývá tím větší důležitosti, že jsou obecně známy spojitosti, které existují mezi hospodářstvím, kulturou a politikou národa na jedné straně a mezi stavem vědění o těchto oborech národní činnosti na straně druhé. Žádné hodnotnější vědecké dílo nezůstává však omezeno svým významem na rámec vlastního národa, nýbrž stává se na mezinárodním fóru kulturní hodnotou, která je považována za specifický přínos toho kterého národa do světového kulturního společenství, kde celkové hodnocení a měření národní vyspělosti daleko nezůstává omezeno jen na posouzení politické formy a struktury příslušného státu. Znovunabytí státní samostatnosti odvrátilo u nás na čas pozornost veřejného mínění od statků kulturních ke statkům politickým, ale už dosavadní vývoj poučil nás s dostatek o tom, že je nutno co nejvíce probouzeti pochopení pro mezinárodní význam kulturních statků národa vzhledem k jejich mezinárodní propagační hodnotě. S tohoto hlediska není pochyby o tom, že Englišovo dílo má vedle svého domácího významu a poslání i svou velkou hodnotu mezinárodní, jsouc prvořadým kulturním dokumentem o vědecké vyspělosti naší národohospodářské literatury.

Věnujeme v dalších úvahách zmíněnému dílu podrobnější pozornost, která bude směřovati především k poznání Englišova myšlenkového vývoje a jeho literární práce na poli hospodářských disciplin, dále k charakteristice jeho soustavy hospodářské vědy, jakož i k vytčení hlavních problémů národohospodářských, řešených v přítomném díle, a konečně k uvědomění si vědeckého a praktického poslání Englišovy práce.

I. Englišův ideový a literární vývoj na poli hospodářského badání.

K nastínění hlavních rysů Englišova myšlenkového vývoje, uzavřeného přítomnou „Soustavou“, jest třeba aspoň několika slovy zmíniti se o ideovém prostředí, které poskytlo budoucímu tvůrci hospodářskovědeckého systému určitou dogmatickou základnu jako východisko pro jeho další badání. Systematickým rámcem, v němž Englišovi, jako mladému adeptu, podávaly se výsledky soudobého hospodářského badání, byla trojdílná koncepce národohospodářských disciplin, které akademická tradice středoevropská spojovala od dob Rauových pod společným názvem „politické ekonomie“, rozpadající se na výklady národohospodářské teorie, národohospodářské politiky a finanční vědy. Dva poslední články tohoto „systému“ byly přímo programově budovány jako discipliny popisné rázu zřejmě praktického, kdežto článek první podával v podstatě poznatkový systém klasické politické ekonomie, a to ve versi, jaká se vytvořila z literární tvorby klasických epigonů v 19. století, jimž hospodářská látka se rozpadla na teorii koloběhů hospodářských statků v produkci, cirkulaci, distribuci a konsumpci. Středoevropské zpracování této teorie respektovalo částečně jednak výsledky badání historické školy ná-

rodohospodářské, uplatňující hlavně poznatek o historické podmíněnosti hospodářských institucí kapitalistického řádu a o významném vlivu státu v tomto vývoji, jednak i teoretické výsledky rakouské školy subjektivní hodnoty při výkladu směny, cen, kapitálu a některých ostatních základních jevů hospodářských. Vzorem takového eklektického výkladu národohospodářského byly zejména učebnice Philippovichova a Conradova, které dožily se právě pro tento svůj eklektický ráz řady vydání.

Tento obsahový eklekticismus byl naukou převládající i v užším českém prostředí národohospodářském, v němž K. Engliš čerpal své první poznatky o národním hospodářství. Národohospodářský eklekticismus byl tu dále ještě pod silným vlivem praktických potřeb národa dospívajícího po obrození literárním a politickým i k obrození národohospodářskému, jak to programově formuloval A. Bráf jako vedoucí národohospodář této předválečné epochy našeho národního života. Máme-li shrnouti naše předválečné pěstitele národního hospodářství pod společný název, nechybíme podstatně, nazveme-li je starou školou, která vedle shora zmíněného eklekticismu hospodářskoteoretického je charakterisována hlavně tím, že do popředí svého naukového zájmu stavěla praktické hospodářské politiky ve smyslu vzpomenutého programu Bráfova.

Přirozeným důsledkem tohoto vývoje bylo, že česká národohospodářská věda nedospěla k podání samostatného teoretického systému hospodářského poznání, jak vyplývá snad nejlépe ze skutečnosti, že náš vedoucí předválečný národohospodář A. Bráf nepomýšlel nikdy za svého života na to, aby vydal své universitní přednášky z tohoto oboru tiskem.*) Činil tak zřejmě u vědomí, že dílo takové, publikované jako veřejně přístupná učebnice nebo jako vědecká soustava národního hospodářství, vyžadovalo by především jednotného teoretického základu, kterého hospodářská věda tehdy postrádala, nacházejíc se ve stavu trvalé krise myšlenkové.

Nepříznivé důsledky tohoto stavu objevily se však nejen na poli literárně-vědeckém, nýbrž i ve směru eminentně praktickém, totiž při řešení komplikovaných problémů národohospodářských, jež vznikly dědictvím po světové válce. Poválečný vývoj hospodářský vynesl u nás na povrch řadu vědeckých nedostatků naší „staré školy“ národohospodářské, které lze povšechně shrnouti v poznatek o nedostatečném proniknutí teoretické podstaty hospodářských problémů. Jakmile předválečná „hospodářská idyla“ ustoupila hospodářskému a sociálnímu zmatku po válce, objevilo se velmi brzy, že nastalému chaosu nelze dostatečně čeliti ani ideologií, ani hospodářskopolitickými metodami „staré školy“. Za této situace se u nás i jinde ve světě objevil v pravém světle zmíněný vážný nedostatek prohloubeného teoretického studia národohospodářského, které v předválečné době zůstalo zejména u nás značně pozadu. Jestliže naše poválečné národní hospodářství vyšlo z tohoto chaosu s poměrně minimálními škodami, vděčíme za to jistě do značné míry i myšlenkovému úsilí, které dovedl na všech úsecích hospodářských věd nově a většinou

*) Srov. konstatování prof. Grubra a Horáčka jako vydavatelů literární pozůstalosti Bráfovy v předmluvě ke „Spisům Dr. A. Bráfa“ (Sv. I. 1913) a v „Doslovu“ (Sv. III., 1915).

proti naší předválečné tradici vyvinouti K. Engliš, který souběžně se svou prací hospodářskovědeckou uplatňoval výsledky svého poznání v praxi. Utkal se při tom často v zápasech s odpůrci, ale dodávalo-li mu co síly v těchto zápasech, bylo to jeho přesvědčení o správnosti teoretických analys a koncepcí národohospodářských, které sloužily jeho praktickému rozhodování za podklad.

Přemýšlíme-li dnes u příležitosti vydání Englišova životního hospodářsko-vědeckého díla o tom, co jednoznačně určilo jeho životní dráhu, pak je to nepochybně jedinečné myšlenkové úsilí, s nímž se věnoval právě teoretickému poznání hospodářských jevů. Vědecká práce teoretická vyplnila jako snad u žádné jiné veřejně činné naší osobnosti celý Englišův život a jediné tato skutečnost dovoluje nám pochopit nejen rozsah jeho literární činnosti, nýbrž především i hloubku jeho teoretického úsilí, s nímž vždy a znovu se vrhá na řešení problémů, dokud nedospěl ke konečné metě každé vědecké práce, totiž k systematickému shrnutí všech poznatkových výsledků v jediném díle, které by tvořilo důstojný závěr vši předchozí mnohaleté práce.

Toto dílo, nazvané soustavou národního hospodářství, stojí dnes před námi a není proto od místa vylíčiti aspoň v základních rysech proces jeho tvoření v myšlenkové dílně autora.

Z předválečné národohospodářské vědy české bylo tu málo toho, nač navazovati, šlo-li Englišovi o zásadní a soustavný teoreticko-vědecký postoj k hospodářské problematice. Situace byla o to horší, že ani ve světové literatuře nebylo díla nebo myšlenkového směru hospodářského, který by, podával jednotné a soustavné řešení veškeré teoretické problematiky hospodářské vědy, která od konce 19. století — po střetnutí se epigonského klasicismu, národohospodářského historismu, vědeckého socialismu, marginalismu všech odstínů a ostatních více či méně příbuzných hnutí — podávala bezútěšný obraz nezastírané myšlenkové krise jak při řešení svých metodologických předpokladů, tak tím spíše při konstrukci hospodářského pojmosloví a při řešení pozitivních otázek hospodářské vědy. Svou akademickou předvýchovou byl Engliš vlastně vzdělán jen pro řešení běžných hospodářskopolitických otázek, k čemuž směřovalo i jeho praktické působení ve statistické službě v Praze i v sociálně-politické agendě ministerstva obchodu ve Vídni. Je proto přirozené, že i jeho první literární práce jsou věnovány aktuálním otázkám hospodářskopolitickým a je zajímavé konstatovati, že i všechny jeho literární práce, vyžadované k průběhu obvyklé dráhy akademické (mimořádná a řádná profesura na brněnské technice) mají také ještě převážně tento ráz. Naprosto neobvyklým zjevem v normální vědecké dráze je skutečnost, typická právě pro Engliše, že jeho teoreticky tak významné myšlenkové úsilí se začíná literárně projevovati vlastně teprve po dosažení řádné profesury, která zpravidla znamená u mnoha vysokoškolských profesorů i vrchol jejich vědecké práce. U Engliše je tomu především proto jinak, že věda znamená pro něj životní náplň a vlastní smysl jeho působení, které není proto myslitelné bez stálého myšlenkového úsilí, často dramaticky rozvíjejícího praktické důsledky analys

a koncepcí, k nimž ho přivedlo dlouholeté přemýšlení o povaze a souvislostech hospodářských jevů.

Pro toho, kdo má smysl pro poznávání myšlenkových vývojových fází, zakončených po dlouholetém úsilí vědeckým chef-d'oeuvre, není opravdu dramatictější historie nad onu více než dodnes 25letou literární činnost Englišovu, která po dosažení profesury počíná r. 1913 litografovaným vydáním jeho akademických přednášek na brněnské technice a uzavírá se zatím v přítomné době vydáním dvousvazkového díla, jež jsem charakterisoval jako první českou vědeckou soustavu národního hospodářství. Při základní myšlenkové krizi, charakterisující předválečnou světovou literaturu národohospodářskou, a při dogmatické průměrnosti tehdejší české národohospodářské práce lze plně pochopiti situaci Englišovu,*) když po svém jmenování profesorem národního hospodářství chtěl svému posluchačstvu podati opravdu soustavný a jednotný výklad národohospodářské problematiky. Předválečné učebnice a systémy velké řady autorů nechávají ho bez uspokojivé vědecké odpovědi na spoustu základních otázek, v nichž se cítí ve smyslu svého učebního příkazu povinen míti sám jasný názor, který by mohl ex cathedra odpovědně tradovati svému posluchačstvu. Nenašel-li Engliš v soudobé literatuře uspokojivé odpovědi a dostatečného řešení hospodářských problémů, neuchýlil se k resignovanému ustrnutí na průměrném tradičním výkladu, ale pustil se do myšlenkového zápasu o nový systém hospodářského vědění. Základní rys tohoto nového systému byl určen Englišovým úsilím o jednotné pochopení hospodářských jevů, jež by bylo důstojným předmětem soustavného výkladu informujícího a poučujícího celé generace posluchačů, kteří by si v takovém výkladu současně odnášeli pro život trvalý myšlenkový nástroj, orientující je i za poměrů nových, zkušeností dosud neprobádaných. Toto chápání učitelského a vědeckého poslání je základním rysem Englišova životního názoru a v něm on sám nacházel také vždy novou energii a sílu k uskutečnění svého pracovního programu, byť jeho provedení naráželo na sebe větší obtíže buď teoretické neb i praktické, jako byl zejména nedostatek času věnovaného výhradně tomuto úkolu.

Přehlédněme stručně jednotlivé mezníky, v jichž rámci dospěl Engliš ke konečnému cíli. R. 1913 vydal prvé soustavné zpracování svých národohospodářských výkladů v litografovaných přednáškách, kde se objevují první myšlenkové nosníky budoucí myšlenkové stavby. Engliš analysoval tu problém hodnoty a hospodářského hodnocení, v jehož správném řešení intuitivně viděl klíč k ostatní problematice hospodářské. Dospěl zde hlavně

*) Cituji z předmluvy k dílu toto charakteristické vyličení vědecké situace Englišovy (sv. I., str. VIII—IX): „Jako učitel národního hospodářství byl jsem nucen obírat se hospodářskou teorií v celém rozsahu. Nalezl jsem ji v největší krizi, vida, že v této vědě není jediného pevného pojmu, jediné bezesporné poučky, ale zato plno rozporů nejen mezi autory, ale zejména mezi naukami o jednotlivých hospodářských zjevech, na př. mezi naukou o penězích a naukou o cenách atd., a žádné pevně ucelené souvislosti; finanční věda byla snůškou praktických pouček, ale žádná teorie, pomáhala si etikou u problémů, kterých neuměla vyřešiti. Zkrátka strašný zmatek.“

k poznatku o dvojím účelovém centru všech hospodářsky hodnotících úsudků, které směřují buď k objektivnímu ideálu člověka a národa, nebo k subjektivnímu ideálu osobní spokojenosti. V této analýze jest hledati zejména noetický kořen obou protichůdných hospodářských soustav, individualistické a solidaristické, k jichž zásadní analýze dospěl Engliš později ve své „Finanční vědě“ (1929) a zejména v „Theorii státního hospodářství“ (1932); přítomné dílo je už soustavně vybudováno jako důsledná hospodářská teorie individualismu a solidarismu, jak poznáme ještě z dalších výkladů. Další mohutný krok kupředu se Englišovi podařilo učiniti teprve na základě prohloubeného studia filosofických, zvláště noetických otázek. Vnější podnět k tomu vyšel od Englišova brněnského kolegy Weyra, který paralelně s Englišem začal přemýšlet o noetických základech vědy právní a přikloněním se ke Kelsenově koncepci normativity zakotvil právní noetiku v kritickém idealismu novokantovském. Zásadní rozhodnutí se Englišovo pro novokantovskou noetiku mělo neobyčejně plodný vliv na celý další vývoj jeho hospodářského myšlení, neboť na této základně našel Engliš konečně správné předpoklady pro vybudování poznatkové soustavy hospodářské vědy. Byla to také jen mohutnost této myšlenkové koncepce a velkorysost jejích pozitivních důsledků, která dala Englišovi s dostatek energie, aby za světové války, v ovzduší plném politických i fyzických překážek stavějících se v cestu každé vědecké práci většího stylu, podnikl zásadní útok na teoretické základy tradičního systému národohospodářského a aby jeho noetickou kritikou dospěl k položení základů nových, které dávají jeho koncepci nejen jméno, nýbrž i logicky neotřesitelný charakter. V této době se zrodila Englišova teleologická teorie hospodářské vědy (subjektivistické a objektivistické), již její autor po první literárně formuloval ve studii „Nástin národohospodářské noetiky“ ve Sborníku věd právních a státních (ročník 1917/18). Hlavním noetickým výsledkem této studie bylo poznání, že předmět vědy hospodářské je zásadně určen způsobem nazírání, jehož logická podstata spočívá v tom, že pozorované jevy jsou představovány jako chtěné, tedy jako účelové; odtud název teleologické teorie (τέλος = účel). V rámci této koncepce došla okamžitě plného zhodnocení předchozí Englišova myšlenka o zásadním dualismu hodnotných úsudků hospodářských. Spojení této myšlenky s teleologickou teorií ukázalo se naprosto logickým skloubením původně izolovaných poznatkových komplexů, jež vedlo autora ke smělé koncepci dvojí hospodářské vědy, subjektivistické a objektivistické, resp. později k vybudování dvou teoreticky protichůdných hospodářských soustav, individualistické a solidaristické.

V předmluvě ke svému poslednímu dílu komentuje Engliš prostě své vnitřní zadostiučinění z výsledků těchto koncepcí, když praví: „Radost, kterou jsem pociťoval z toho rozřešení základního problému hospodářského myšlení, byla nesmírná“ (str. XII. předmluvy). Není sporu o tom, že tato platonská radost nad skvělými teoretickými výsledky myšlenkové práce byla během dalšího vývoje

hlavním stimulans pro Engliše, aby s neumdlévající energií vytrval u díla jednou započatého a aby je dovedl ke zdárnému konci.

Důsledné domyšlení teleologické koncepce na poli hospodářské teorie umožňovalo autorovi nejen podati přesnou formulaci všeho hospodářského pojmosloví, nýbrž vyřešiti i hlavní problémy hospodářské teorie stanovením, abstraktních zákonů hospodářských. Sem spadají především konstrukce Englišových zákonů o vyrovnávání relativních užitků a nákladů mezních, jichž pomocí je řešena problematika hospodaření jednotlivcova a problémy směnného společenství v čele se zákony cenovými.

Úspěch při základním vyřešení noetické a abstraktně-teoretické problematiky hospodářské vědy dává Englišovi ke konci světové války nezbytnou odvalu k tomu, aby se pokusil rozřešiti i konkrétní hospodářskou problematiku, která brzy nato vtiskne ráz celému poválečnému vývoji; jde o problematiku peněz a měny, jejíž řešení vyložil Engliš literárně r. 1918 v knize „Peníze“. Podané řešení určuje jeho politice pro celý poválečný chaotický vývoj přesnou linii, nejvýrazněji snad charakterisovanou heslem *stabilisace a stability kupní síly peněžní jednotky*.*) V této teorii je obsažen pro budoucnost neúchylný program Englišovy měnové a peněžní politiky, prosazovaný v těžkých zápasech ať proti metalistickým zastáncům „staré školy“, nebo později proti obhájcům módních hesel „úvěrových“ teorií peněžních, jichž uskutečnění by neznamenal nic jiného než nastoupení politiky inflace.

Období oddechu po Englišově první působnosti na křesle ministra financí dává české literatuře z jeho pera první knižní zpracování základních noetických a teoretických studií, což se děje v knize „Základy hospodářského myšlení“ (1922). Zde Engliš prohloubeně podává jak noetické výsledky své teleologické teorie, tak zejména její aplikaci na hospodářský obsah. Autor seznamuje tu širší čtenářskou obec s rozšířenými výsledky svých úvah noetických, podává zde přesné vymezení všeho hospodářského pojmosloví a řeší hlavní problémy hospodářské teorie subjektivistické resp. individualistické. Činí tak konstrukcí svých abstraktních zákonů o vyrovnávání relativních užitků a nákladů mezních, aniž si tu ještě dostatečně uvědomuje, že tu jde vlastně o aplikaci obecných zákonů teleologického myšlení pod maximálním účelem na specifický obsah hospodářský. Řešení problematiky individuálního hospodaření je v „Základech“ doprovázeno i vážným pokusem o řešení problematiky směnného společenství, zejména prvním nástinem teorie cenové na teleologickém podkladě shora zmíněných abstraktních zákonů, vysvětlujících individuální jednání hospodařícího člověka. Měřeno poznatkovými výsledky dnešní „Soustavy“ podávají „Základy“ řešení otázek hospodářské noetiky a teorie hospodářského individualismu, v níž však zůstává otevřenou ještě řada tradičních problémů (na př. teorie mzdová, úroková a j.). Ježto mimo obsah této

*) Touto stránkou Englišova myšlenkového i hospodářsko-politického díla zabývá se výstižně kniha J. Kolářika „Peníze a politika — K. Engliš, bojovník o stabilisaci“, která dokumentárně ukazuje na jednotnost Englišova myšlení a konání v oboru peněžní politiky během celé poválečné jeho činnosti.

knihy zůstala ještě problematika, vykládaná tradičně v národohospodářské politice a finanční vědě, podniká Engliš r. 1924 první velký pokus o soustavný výklad všech národohospodářských otázek včetně sociálních a finančních, což je provedeno v jeho příručce „Národního hospodářství“. V ní podal Engliš s hlediska dosavadních výsledků své teorie obraz národohospodářské vědy, který se už jednotností koncepce lišil velmi podstatně od obvyklého dosud rozdělení výkladu ve tři části (národohospodářská teorie, politika a finanční věda), jak jsme jej viděli u nás ztělesněný na př. v tiskem vydaných přednáškách Bráfových. Obsahově ovšem zůstaly zde mnohé partie ještě pod vlivem tradičních výkladů, tak zejména obory, řešené dnes v rámci soustavy solidaristické (na př. teorie státního hospodářství).

Delší nucenou přestávku v soustavné práci vědecké vynucuje si Englišova tříletá funkce ministerská (1926—1928), kterou po svém návratu na katedru Engliš logicky zakončuje systémem „Finanční vědy“ (1929). K problematice finanční vedla Engliše především okolnost, že během své veřejné činnosti, vyvrcholené zmíněnou ministerskou praxí, setkal se s řadou otázek, jež buď byl logicky nucen řešiti jinak, než jak vyplývalo z dosavadního učení finanční vědy, nebo i tam, kde souhlasil s dosavadním praktickým řešením, shledával pro ně platnou jinou argumentaci, než jak ji podávala tradiční nauka. Konstruktivní základy jeho předchozí myšlenkové práce, vytříbené zatím i v řadě vědeckých diskusí a polemik na fóru domácím i mezinárodním, osvědčily svou nosnost i při aplikaci na poli problematiky finanční, kde Engliš dochází zejména k poznatku o logické souvislosti teorie daňové s teorií solidarismu a teorie poplatkové s koncepcí kooperativy, z čehož vyvodil řadu systematických důsledků. Sepsáním „Finanční vědy“ uzavřel se Englišovi soubor tradičních národohospodářských otázek, při jejichž řešení se zdarem uplatnil svou teleologickou koncepci.

Nová myšlenková a poznatková soustava hospodářské vědy se rýsovala před ním a od té doby počíná proto fáze nového Englišova soustředěného úsilí myšlenkového, jehož knižním plodem jsou dvě významné monografie, oddělené od sebe opět dvouletou ministerskou funkcí (1929—1931). Je to jednak noetická práce „Teleologie jako forma vědeckého poznání“ (1930), jednak „Teorie státního hospodářství“ (1932); v obou těchto pracích dospěl Engliš k jasnému poznání všech hlavních důsledků teleologické teorie, aplikované na hospodářský obsah, který se zásadně rozpadá na problematiku dvou protichůdných hospodářských soustav, individualistické a solidaristické, s přechodným článkem hospodářské kooperativy.

Doba od r. 1932 až do přítomné doby, tedy asi perioda posledních pěti let, je u Engliše vyplněna závěrečným úsilím o jednotné myšlenkové zvládnutí tohoto celého úseku národohospodářské problematiky v jednom literárním díle, které by zhodnotilo všechny výsledky jeho předchozích článků, studií revuálních a prací monografických a poskytlo tak československé inteligenci jedinečnou příležitost ke studiu vědeckého oboru, jehož předmět určuje tak suve-

réním způsobem běh a vývoj současného života. Tímto dílem je přítomná dvousvazková „Soustava národního hospodářství“, jež se naší odborné veřejnosti představuje jako první český systém hospodářské vědy, původní jak svým základním noetickým pojetím, tak i řešením vší pozitivní problematiky národohospodářské, sociální a finanční.

II. Englišova národohospodářská soustava.

Z předchozích výkladů jsme poznali, že Engliš se ve svém úsilí o jednotné a soustavné pochopení a vysvětlení jevů hospodářských nemohl opřít o výsledky české národohospodářské literatury předválečné. Pokud jde o světovou literaturu, ani zde nenašel práci, které by odpovídaly jeho představě o jednotném řešení národohospodářské problematiky a tak byl nucen vytvořit systém vlastní, který se kriticky a konstruktivně vypořádává s otázkami, jež jsou po více než půl druhého století předmětem hospodářských věd. Díky 25letému úmornému úsilí se mu podařilo zdolat tento neobyčejně obtížný úkol ve dvousvazkovém díle, jež jsem nazval první českou soustavou národního hospodářství. Není třeba ztrácet mnoho slov k odůvodnění této charakteristiky. Žádnému znalci naší odborné literatury není tajno, že česká literatura národohospodářská neměla dosud díla, které by mohlo vystoupit s nárokem na označení jako „vědecký systém“. Na pracovním příkladu Englišově vidíme, jakým předpokladům vděčíme za uskutečnění takovéto vědecké soustavy, která je s to zejména na fóru mezinárodním čestně reprezentovat kvalitu a úroveň naší národohospodářské literatury a dokumentovat tak vyspělost naší národní kultury v oboru vědecké práce hospodářské. Jen díky velkému vypětí energie, usměrněné po více než čtvrt století k tomuto velkému a konečnému cíli, podařilo se K. Englišovi korunovat svoji literární produkci tímto dílem, které je nejen první českou soustavou hospodářské vědy, nýbrž zůstane u nás na dlouho i jedinou prací tohoto druhu, neboť přítomným i budoucím generacím bude vždy standardem, pod nějž nebude moci sestoupit dílo, ucházející se rovněž o čestný titul „soustavy“.

Pozornost veřejnosti bude se především obracet hlavně k obsahu díla, které jako soustava národního hospodářství zahrnuje celý onen soubor otázek, jež starší generace byly zvyklé vidět zpracovány v trojdílné německé koncepci národohospodářské teorie, národohospodářské politiky a finanční vědy. Patří k jedné z vědeckých zásluh Englišových, že podstatně zrevidoval tuto trojdílnou koncepci a nahradil ji novou, která postavila do popředí především teoretickou, t. j. ryze vědeckou povahu hospodářského poznání. Charakteristickým pro Englišovu základní koncepci hospodářské vědy je, že především hledá a precizuje myšlenkové předpoklady správného hospodářského poznání, čili že pro tuto empirickou vědu buduje noetické základy. Ve způsobu, jakým rozřešil Engliš tyto otázky, spočívá jeho nejvýznamnější přínos do moderní hospodářské vědy, který je už v přítomnosti — a bude ještě více v budoucnosti — předmětem intenzivní pozornosti ve světové literatuře národohospodářské, která v těchto otázkách nemá jasno. Jak shora už upozor-

něno, jest svéráznost Englišova díla po této stránce dokumentována tím, že celá jeho hospodářská teorie je charakterisována noeticky, t. j. jako teleologická teorie hospodářská. Englišův světový význam na tomto úseku lze nejlépe vystihnouti asi tak, že v tomto oboru, zaměstnávajícím už antickou řeckou filosofii, objevil a vybudoval formálně logické zákony účelového myšlení, čímž vytvořil pro velký úsek sociálních věd podobné noetické základy, jaké mají přírodní vědy v kauzalitě.

Těmto noetickým základům hospodářské vědy je v „Soustavě“ věnována první kniha I. svazku. Východiskem je tu koncepce, chápající hospodářskou vědu jako vědu o pořádkových principech, podle nichž je uspořádána složitá hospodářská látka, již jest péče o udržení a zlepšení života jedinců a národa. Tuto definici hospodářské vědy staví Engliš už v čelo své soustavy, aby hned na počátku naznačil rozdílnost svého pojetí od tradiční koncepce politické ekonomie jako vědy o bohatství, resp. o blahobytu jedinců a národů. Pořádková povaha hospodářské vědy je dána účelovým myšlením, jehož obecná pravidla zkoumá proto Engliš velmi podrobně při rozboru pomocných pojmů (účel a prostředek, potřeba, užitek, škoda, statek, náklad, výnos, hodnota atd.), dále při poznávání dynamické povahy účelového souboru a jeho pochopovacích možností, a zvláště pak při charakterisaci hospodářství jako jednoho ze samostatných účelových souborů, myšlenkově se rozpadajících na zásadní dualismus dvou abstraktních pořádkových principů, individualistického a solidaristického. Závěry těchto hospodářsko-noetických úvah určují základní systematiku další práce, která si bere za úkol vyčerpati všechny národohospodářské problémy výkladem dvou rozhodujících pořádkových soustav, individualistické a solidaristické.

Druhou knihu prvního svazku věnuje proto Engliš výkladu soustavy individualisticko-kapitalistické, v němž aplikuje svá obecná pravidla teleologického myšlení pod maximálním účelem na ohromně složitý substrát směnného společenství a dochází k úplnému řešení vší individualisticko-hospodářské problematiky. Činí tak celkem ve 22 kapitolách, v nichž se snaží zvládnouti obšírnou látku postupným přechodem od výkladů jednodušších a abstraktnějších k výkladům složitějším a konkrétnějším, byť i za cenu některých rekapitulací a opakování, jež umožňují čtenáři proniknouti látku tím intensivněji. Hledáme-li v metodickém seskupení jednotlivých kapitol ještě jinou, vnitřní logiku, nechybíme, myslím, když konstatujeme, že tu jde celkem o trojí soubor individualisticko-hospodářských problémů, který by dovolil soustřediti oněch 22 kapitol celkem do tří částí, resp. oddílů. V prvním z nich byl by seskupen výklad všech základních a obecných problémů hospodářského individualismu. Východiskem je tu zjednodušené hospodářství individuální, od něhož se přechází k teorii směny a k teorii cenové, pokračuje se teorií vlastnictví, kapitálu a úvěru (teorie úroková) a podává se teorie hospodářské aktivity, zvláště práce (teorie mzdová). To jsou nesporně všechny základní, obecně

formulované problémy hospodářského individualismu, o jejichž řešení pokoušela se národohospodářská věda od svého vzniku. Řešení, jež podává tu Engliš, opírá svou průkaznost jak o logicky skloubenou analysu noetických předpokladů teleologického myšlení, tak o jejich teoretickou aplikaci na hospodářskou empirii, která takto — po prvé v dějinách hospodářských nauk — řeší jednotně celou souvislou problematiku. Šlo by příliš nad meze vyhrazené tomuto povšechně informujícímu článku, kdybych se chtěl zabývatí podrobným rozbořem zde podaných Englišových řešení, na něž chci spíše jen upozorniti a doporučiti způsob i obsah těchto řešení bedlivému studiu odbornému.

K vyjmenovaným základním a obecným problémům hospodářského individualismu řadí Engliš pořadím kapitol ještě další tři kapitoly, věnované postupně cenové teorii statků mimospotřebních, otázce hospodářské rovnováhy a hospodářského pokroku, a výkladu o národním produktu a kupní síle; sem by event. zapadala i kapitola předposlední o inflaci a deflaci, kdyby některé partie z ní — ovšem na úkor monografické ucelenosti výkladu — byly zasunuty na souvislá místa pozdějších kapitol (na př. do kap. „M“ a j.).

Druhý soubor problémů hospodářského individualismu tvoří v podstatě kapitoly označené „H—P“, které pojednávají o individualismu už více historicky konkretisovaném, prakticky tedy o problematice moderního kapitalismu, resp. o teorii podnikatelské činnosti. Výklady navazují tu na obecné poznatky předchozí a snaží se vysvětliti fungování dané podnikatelské soustavy nejen pojmovými rozbory jejích jednotlivých článků, nýbrž i popisem organizačních zařízení a útvarů, jež si vytváří volná hra hospodářských sil. Engliš se tu zabývá postupně organizací hospodářských jednotek, materiálním obsahem podnikové činnosti, pořádkem mezihospodářským, podstatou individualistického státu, organizací soustavy peněžní a organizací jednotlivých trhů hospodářských (statků, kapitálů a práce).

Třetí soubor problémů hospodářsko-individualistických obsahují kapitoly „R—V“, které představují v podstatě teorii mezinárodního styku hospodářského, jak se jeví mezi jednotlivými směnnými společenstvími; jde tu konkrétně o teorii mezinárodní směny statků, kapitálů a osob a o problém organizace mezinárodních platů. I zde se omezujeme jen na naznačení myšlenkového pořadí Englišova, odkazující k podrobnému jeho výkladu v knize samé.

Svazek I. je ukončen třetí knihou, která podává teoretický výklad oněch modifikací soustavy individualisticko-kapitalistické, které lze shrnouti pod pojem kooperativy. Její myšlenkové jádro vzniká z kritiky soustavy kapitalistické, jejímž nepříznivým stránkám chce čeliti soustavou národní kooperativy, budované v podstatě stále ještě na individualistickém základě volných spotřebních hospodářství, ale uskutečňující pomocí technické centralisace výroby individuální právo na práci a právo na plný výnos práce, resp. na důchod této práci úměrný. Engliš se tu vedle kooperativy myšlenkově důsledně zabývá rozbořem kooperativy částečné, jak je prakticky uplatněna v soukromém hospodářství (družstva) a vyličuje

dále, jak se i veřejné svazky (obec, individualistický stát) rodí z myšlenky kooperativní, již pak odpovídá kooperativní právo státu, mající svůj pendant v příslušné morálce.

Výkladem kooperativy jako přechodného článku mezi hospodářským individualismem a solidarismem zahajuje Engliš teoretickou, t. j. ryze vědeckou analýsu vši oné nanejvýš moderní problematiky, s níž se dnes setkáváme v teorii i praxi pod dostatečně neujasněnými pojmy socialismu, komunismu, sociální politiky, reformy společenských a hospodářských řádů atd., a to ať jako s pouhými ideologiemi, nebo s praktickým jich uskutečněním ve státním hospodářství a ve státní politice. Zejména II. svazek Englišovy „Soustavy“, věnovaný především teorii hospodářského solidarismu, se cele obírá touto problematikou, ovšem vždy formou teoretické analýsy myšlenkových prvků, které jsou s to zčásti nebo v celku tvořiti opravdovou pořádkovou soustavu hospodářské materie.

Obsah tohoto II. svazku Englišovy „Soustavy“ je tvořen formálně dvěma knihami, z nichž první je věnována výkladu soustavy hospodářského solidarismu (s exkursem o řízeném hospodářství), druhá pak teorii krise (str. 639—717), která představuje závěrečné přezkoumání poznatkových výsledků v obou hospodářských soustavách s hlediska poruch rovnovážného stavu hospodářského. Úkol, který si Engliš položil svou koncepcí soustavy solidaristické, převyšuje po stránce zásadní a konstruktivní daleko onen úkol, který se mu podával v rámci soustavy individualistické. Tato byla totiž od počátku politické ekonomie předmětem trvale nejaktuálnějšího naukového zájmu, který vedl k utvoření tradiční problematiky individualistické, jak ji známe zejména z klasické politické ekonomie, jejíž výsledky jsou namnoze dodnes tradovány v učebnicích jako poslední slovo hospodářské vědy. Byla-li takto individualisticko-hospodářská problematika v zásadě už dána a stavěl-li se na tomto poli Englišovi vědecký úkol v podstatě tak, že šlo o nové kriticky dostatečně fundované řešení starých problémů, jevila se situace v oboru solidaristickém podstatně jinak. Zde šlo v pravém smyslu teprve o vytvoření a o přesné formulování nové teoretické problematiky, která zůstávala skryta svými jednotlivými články v téměř nepřehledném, myšlenkovém zmatku různých sociálních ideologií a směrů praktické politiky hospodářské nebo finanční. Na tomto úseku hospodářské vědy bylo třeba vykonati aspoň takovou průkopnickou práci, jakou podnikli klasikové na poli hospodářského individualismu. Při tomto srovnání se nezbytně vnucuje aspoň určitá paralelita mezi národohospodářskými klasiky a vědeckými budovateli moderního kolektivismu resp. solidarismu hospodářského. Zdá se, že oné fázi, kterou tam představují fysiokraté a A. Smith, odpovídá v poslední třetině devatenáctého století epocha Schafflova a Wagnerova, kteřížto oba významní teoretikové si po prvé uvědomili možnost teoretického fundování „kolektivismu“ jako samostatné hospodářské soustavy vedle individualismu. Je ku podivu, že ani v německé literatuře nenašel tento významný počín vhodných následovníků, takže zůstalo u nás vyhra-

ženo Englišovi, aby sám představoval r i c a r d o v s k o u f á z i při koncepci a řešení solidaristické problematiky hospodářské. Znalec věci pozná, že toto srovnání Engliše s Ricardem kulhá potud, že Ricardo si jako duch vysloveně praktický nepřinášel do řešení hospodářsko-individualistické problematiky s dostatek předpokladů rázu metodologického, což mu však nebránilo, aby neformuloval základní problém politické ekonomie jako ryze teoretický problém (t. j. jako řešení zákonů „distribučních“). Omezíme-li se na smysl této obdoby, vděčí dnešní věda hospodářská Englišovi — stejně jako politická ekonomie z počátku 19. století Ricardovi — za to, že přesně formuloval novou teoretickou problematiku hospodářského solidarismu a že podal její jednoznačné řešení, které umožňuje vytvořit opravdový poznatkový systém ze všech oněch oborů, které se v podstatě kryly názvem jednak národohospodářské politiky a finanční vědy, jednak etikou sociální filosofie. Tento průkopnický čin prvního řádu umožnila Englišovi jeho teleologická noetika, která objevila podstatu hospodářství v účelovém myšlení, jež se nutně polarisuje obsahově ke dvěma konečným účelům, z nichž jeden (osobní spokojenost) zakládá hledisko individualistické, kdežto druhý (ideál člověka a národa) je východiskem poznatkové soustavy solidaristické. Pozoruje-li v prvním případě věda hospodářská, jak hospodaří jednotlivci a jejich soubory jako subjekty vlastní péče o udržení a zlepšení svého života, zabývá se druhá větev hospodářské vědy onou problematikou, která vzniká, stávají-li se jednotlivci a jejich celky (národy) předmětem péče cizí (státu), vedoucí je k určitému ideálnímu stavu pomocí prostředků jsoucích příslušnému subjektu péče (státu) k hospodářské dispozici. Tato koncepce je základní myšlenkou Englišova solidarismu, v jehož rámci se objevuje neobyčejně plodným nosníkem, přispívajícím k vyřešení vši solidaristicko-hospodářské problematiky.

Provedení základního hlediska se děje u Engliše tak, že především zkoumá myšlenkové základy objektivní péče o člověka a národ a buduje tak myšlenkově důslednou koncepci solidaristického národního hospodářství. Na tomto podkladě řeší pak svůj hlavní — protože nejobsažnější — úkol v přítomné práci, totiž podati t e o r e t i c k ý o b r a z s o l i d a r i s m u č á s t e č n ě h o, který je do určité míry prakticky uplatněn v dnešním hospodářském řádu spolu s individualismem, který tvoří nezbytnou základnu tohoto platného řádu.

Prvou kapitolu tohoto výkladu tvoří pozorování a hodnocení populačního tělesa a jeho aktivity, tedy problémy do-
savadní politiky populační, která teprve v rámci solidaristické koncepce nabývá přiléhavého zařazení a řešení svých problémů i pojmů (na př. pojmu přelidnění a j.). Další ohromný konglomerát poznatkový, spadající obvykle do tak zvané národohospodářské politiky a finanční vědy, si Engliš roztrídí originálním způsobem, který sám o sobě je úspěšným příkladem použití solidaristických konstrukcí na běžnou kasuistiku státně-politickou. Engliš zkoumá především úhrn státní politiky s hlediska metody, již je buď m e t o d a p r á v n í nebo m e t o d a h o s p o d á ř s k á. V prvním směru podává Engliš neobyčejně zajímavou analýsu solidaristic-

kého práva s hlediska teleologického, již doplňuje se dosavadní ryze normativní nazírání na právo o problematiku dosud značně zanedbávanou. Druhá metoda státní politiky vede Engliše ke konstrukci teorie státního hospodářství, v níž objevuje teoretický základ finančně-vědeckých nauk, jejichž problémům se takto po prvé dostává přiléhavého řešení v rámci solidaristické soustavy hospodářské, ať jde na př. o teorii daňovou, poplatkovou či j.; omezují se zde jen na tento stručný náznak konstruktivního způsobu, jenž pomáhá Englišovi řešiti jinak celou dosavadní tradiční problematiku finančně-vědeckou, jak ji už známe na př. z jeho „Finanční vědy“ a zejména z jeho „Theorie státního hospodářství“.

Nejobsáhlejší výklad je věnován zbývajícím částem částečného solidarismu, t. j. státní politice podle obsahu, která se autorovi rozpadá jednak na politickou aktivitu solidaristického státu při mezinárodním včlenění konkrétního národního hospodářství, jednak na politickou aktivitu vnitřní. Obsáhlý soubor této vnitřní politiky kategorisuje Engliš způsobem stojícím v nejúžším spojení s konstruktivními základy solidarismu. Vytváří především nově oddíl tak zv. politiky produktivní, t. j. politiky pečující o nejvyšší vzrůst hospodářské aktivity a národního produktu, jehož rozdělení je pak předmětem péče dvou dalších odvětví státní politiky. Jde nejprve o politiku sociální, která má východiskem princip osobní solidarity mezi členy národního společenství a která tudíž usiluje o rozvrh národního produktu způsobem odpovídajícím tomuto principu. Zbývajícím třetím větvem je Englišovi státní politikou odbornou, která plní důsledky principu solidarity věcné tím, že pečuje o rovnoměrný rozvoj jednotlivých stránek života jednotlivců, ať jde o politiku zdravotní, kulturní či jinou. U všech těchto oborů státní politiky podává Engliš jak základní směrnice jejich aktivity s hlediska solidaristického, tak i přehled konkrétní působnosti příslušných orgánů, pomíjíje administrativně-technické podrobnosti jejich provádění.

Exkurs o řízeném hospodářství, logicky přiřčený k výkladu o soustavě solidaristické, seznamuje čtenáře s aktuální problematikou státního intervencionismu, kterou učí rozbírat ideově zejména s hlediska principů, určujících podstatu a meze fungování obou hlavních hospodářských soustav; jde tu v podstatě o myšlenkovou práci, která je naší veřejnosti už dobře známa ze samostatné Englišovy publikace „O řízeném hospodářství“ (1935).

Závěrečná kniha (druhá), věnovaná teorii krise, je souborným výkladem, který buduje na všech předchozích myšlenkových konstrukcích a hospodářských poznatcích, které soustřeďuje k danému tématu. I zde koná Engliš velkou průkopnickou práci ve světové hospodářské literatuře, neboť odlesk zmatků hospodářsko-teoretických nutně zasahoval i na toto pole. Engliš zde klade proti sobě především teorii krise proti teorii prosperity jako dva světy různého myšlenkového fundování (teleologického na rozdíl od historicko-kausálního). Teoretický rozbor hospodářských krisí předpokládá podle Engliše jasné uvědomění si soustavy relací mezi hospodářskými veličinami, jich posuny a přehled všech možností

rovnovážných poruch s poznáním opětných tendencí k nové rovnováze. Na tomto podkladě podává pak Engliš nástin fenomenologie a typologie hospodářských krisí (měnové deflace, krise z nadvýroby a z racionalisace).

„Soustava“ je zakončena u Engliše tradičním doslovem, který na osmi stránkách podává jednak nejstručnější rekapitulaci základních linií díla, jednak se zabývá psychologickými, sociologickými a politickými proudy myšlenkovými, které v dějinném vývoji, a zejména v přítomnosti, kmitají kolem základních koncepcí hospodářských, jak jsme je poznali z jeho díla. Neznám ve světové literatuře práce, která by v takové myšlenkové zkratce dovedla podati názornější a plastičtější proniknutí ohromné problematiky sociální, než jak je tomu v tomto Englišově doslovu, který je jedním z nejškvělejších projevů konstruktivně a syntheticky myslícího lidského ducha. Při čtení tohoto essaye si uvědomujeme, že vítězství intelektu, pokoušejícího se zvládnouti zákonitost sociálního mikrokosmu, není zásadně o nic menší než racionální poslání téhož intelektu při odkrývání zákonů přírodního makrokosmu. Zůstane nehybnoucí vědeckou zásluhou Karla Engliše, že jeho prostřednictvím přispěla česká literatura národohospodářská tak významným způsobem k řešení sociálně-vědecké problematiky, která zaměstnávala zejména od století 18. tolik evropských duchů prvního řádu.

Po seznání stručného obsahu Englišova díla všimněme si aspoň jeho základní povahy po stránce metodické; v tomto směru dodávají celému dílu zvláštního významu dvě skutečnosti, totiž způsob Englišova myšlení a míra uplatnění Englišových zkušeností, jež obojí je rovnoměrně zastoupeno v celé této soustavě národního hospodářství. Lze-li nějak obecně charakterisovati prvou, t. j. myšlenkovou složku Englišova díla, pak je to asi především jeho veliká schopnost konstruktivní. Engliš jako myslitel a vědec stále konstruuje, t. j. buduje poznatkovou stavbu hospodářské vědy právě tak jako architekt buduje na př. dům, t. j. podle plánu a s přesnou představou stavěného celku. Ve vědě je to především tato vlastnost, která liší veliké teoretické vědce od vědeckých diletantů, kteří stále upadají do chyby, že nevidíce dostatečně poznávaný celek jsou strhováni jeho detaily, které pak přehnaně vydávají za hlavní obsah, resp. poznatek. Tvoří-li co myšlenkovou velikost Englišova díla, je to tedy především jeho dar konstruktivního myšlení, jež čtenáře bude stále provázeti při skutečném studiu celé Englišovy práce. Sám autor klade proto často v ústních rozhovorech váhu na tuto stránku svého a každého vědeckého díla, od něhož potom žádá a si slibuje ten účinek, že bude „otvírat mozky“, t. j. učit nepředpojatému myšlení a soustavnému poznávání. Je potom druhou věcí, t. j. otázkou charakteru, jednati podle poznané pravdy.

Druhá, t. j. zkušenostní stránka Englišova díla je rovněž věcí, která zaslouží aspoň stručné zmínky. Jistě by tato soustava byla velmi ochuzena, kdyby z ní odpadlo vše to, co autor sám prožíval, resp. čeho se sám činně účastnil při řešení hospodářských problémů. Jako poslanec, ministr financí a guvernér ztrávil Engliš značnou část svého poválečného života, který sám sebou přinášel

pro národohospodáře až zarážející množství faktů, s nimiž bylo nutno se vypořádati. Je přirozené, že činná účast při takovém „vy-
pořádání se“, zejména určená oficiálním postavením, je nejlepší pří-
ležitostí nejen k získání nových zkušeností, nýbrž i ke kritickému
jich ověřování, ať jde o zkušenosti vlastní nebo cizí. Englišovo dílo
podává proto jedinečnou sbírku zkušeností, jež působily zpětně na
jeho myšlení a přispívaly tak k synthesi mezi poznatkovými prvky
racionálními a empirickými. Ani nejkritičtější čtenář nemusí mít
obavy z nějaké „oběti rozumu“, svěří-li se inteligenci tak proni-
kavé a tak rovnoměrně vyvažující obojí prvky vedoucí ke správ-
nému, t. j. objektivnímu poznání na ožehavém poli otázek hospo-
dářských.

III. Vědecké a praktické poslání Englišova díla.

Uvažujeme-li o vědeckém poslání tohoto Englišova díla, které
je jedním z velkolepých darů, jichž se dostává přítomným genera-
cím našeho národa, musíme u něho především vyzvednouti jeho
velkou mravní hodnotu. Jde tu o úspěšné ztělesnění čtvrtstoletého
úsilí jedince, který se k němu propracoval cílevědomou a trpělivou
prací, byť neslibovala ani okamžitého zisku, ani jiných hmotných
výhod. Zásluha Englišova a hodnota jeho díla je tím větší, že dovedl
tuto soustavu do konce přes to, že byl a je až dosud povinen značně
angažovati svou pracovní energii na poli činnosti veřejné, která
byla dosud všem našim akademickým národohospodářům obvyklou
omluvou tehdy, když bylo poukazováno na nedostatečnost jejich
literární produkce, měřené zejména hledisky mezinárodními. Je
u nás málo příkladů takové pracovní houževnatosti a vytrvalosti,
korunované tak pozitivními a hodnotnými výsledky, jak vidíme na
Englišově vzoru. Sluší se tudíž u příležitosti vydání Englišova život-
ního díla vyzvednouti především tuto vysokou mravní hodnotu indi-
viduální vědecké práce jako příklad hodný následování pro přítomné
generace, které dosud žijí ve vlně nivelisačních tendencí, pokud jde
o kulturní hodnoty vůbec a vědecké zvláště.

Je nutno se dále zmíniti několika slovy o objektivnosti Engli-
šových teoretických výkladů národohospodářských. Předválečná
převaha uvažování hospodářsko-politického a poválečné vypětí vý-
znamu ideologií politických bylo u nás častou příčinou toho, že ná-
rodohospodářská věda byla s mnohých stran vtlačována do služeb-
ného postavení vůči jednotlivým dílčím hospodářsko-politickým po-
stulátům nebo politickým ideologiím. Můžeme-li dnes konstatovati,
že tyto snahy u nás nepřevládly a že národohospodářská věda si uhá-
jila nárok na samostatné a svéprávné místo v národní kultuře, aniž
ustrnula na planém akademismu, vyhýbajícím se zaujetí stanoviska
k ožehavým otázkám doby, děkujeme za to z velké části právě hos-
podářské vědě přednášené a pěstované Englišem, který nenechal
nikdy nikoho na pochybách o tom, že hospodářská věda, hodná toho
jména, může dospěti k poznatkům naprosto objektivním i na poli
zájmových střetů, je-li pěstována opravdu vědecky, to jest před-
evším teoreticky. Odtud ono stále Englišovo úsilí o správnou

analysu myšlenkových předpokladů všeho hospodářského poznání a o všestranný rozbor hospodářských problémů za účelem co nejobjektivnějšího jejich řešení. Tato jeho snaha vrcholí nejvýznamněji v tom, že z dosavadních hospodářských ideologií, ať individualistické, či kolektivistické, vytvořil především poznatkovou, t. j. teoretickou soustavu hospodářského myšlení, aby fundoval co nejpevněji argumentační pochody v tom či onom úseku hospodářských úvah. Tak se setkáváme se skutečností na první pohled zarážející, že Engliš jako představitel vyhraněného teoretického pojetí hospodářské vědy sklídl dosud nejvíce vavřínů na poli praktického hospodářského rozhodování, kde se osvědčil vždy jako nestranný rozhodčí právě proto, že nebyl předem ovládán tou nebo onou zájmovou ideologií, nýbrž především byl veden snahou o správné teoretické řešení daných hospodářských otázek. Přes nejrůznější snahy různých táborů nepodařilo se také nikdy vindikovati Engliše trvale pro tu nebo onu jednostrannou ideologii hospodářskou, jejíž hájení by se vymykalo z rámce objektivního hospodářského poznání.

Tyto všechny své zásady Engliš vtělil a přenesl i do své „Soustavy“, která se proto stává teoretickým dílem s významným posláním praktickým, směřujícím jak k povznesení úrovně hospodářského vzdělání v nejširších kruzích inteligence, tak k uplatnění objektivních řešení hospodářských, jež se dotýkají veřejného zájmu a jsou zejména vystaveny ingerenci politické veřejnosti, resp. veřejné správy.

S tohoto hlediska se nelze ubrániti srovnání Englišovy užší profesorské působnosti za vysokoškolskou katedrou s obecně vzdělávacím vlivem a působením jeho literárního a myšlenkového díla. Svým vědeckým, publicistickým i oficiálním působením rozšiřoval Engliš postupně značnou měrou význam a vliv své původní vysokoškolské katedry a zvětšoval rozsah posluchačstva před ní se nacházejícího. Tento vývoj dosahuje vydáním přítomného díla nové velké vzpruhy, neboť Englišova „Soustava národního hospodářství“ má všechny předpoklady pro to, aby se stala literární formou národní katedry, z níž budou čerpati přítomné i budoucí generace československé inteligence vědecky objektivní poučení o hospodářských problémech. Nejde jen o kruhy vysokoškolského posluchačstva národního hospodářství, nýbrž i o ony širší vrstvy inteligence, činné v praktickém povolání kteréhokoliv druhu, a tím spíše, jde-li o inteligenci přímo činnou v agendách hospodářských. Pro všechny tyto kruhy bude dílo Englišovo pramenem studia a stálého poučení, směřujícího k získání vlastního názoru na otázky, které hýbají dnes světem a budou stále intenzivnějším předmětem veřejného zájmu.

Zmíním se ještě krátce o poslání Englišova díla, pokud je dáno jeho mezinárodním významem ve světové literatuře. Kdo zná její stav, ví dobře, že se nemůže chlubit mnoha pracemi podobného druhu. Dílo Englišovo se proto stává pro československou kulturu hodnotou mezinárodního významu a pozitivním dokladem vyspělosti naší vědy. Není třeba zdůrazňovati, že podobný kulturní dokument je současně i mezinárodně-politicky hodnoceným argumentem všude tam, kde se vyspělost národa posuzuje podle

míry produkce kulturních hodnot. V době, kdy státněpolitická propagace sahá na mezinárodním fóru k vyzvednutí a k uplatnění sebe-ménšího kulturního přínosu toho kterého národa, nesmíme si nechat ujít příležitost, aby Englišovo dílo nerepresentovalo československou hospodářskou vědu co nejdříve i na fóru mezinárodním. Praktickou cestou k tomu je překlad díla především do francouzštiny a angličtiny, třebaš překladatelsky nepůjde o úkol nejlehčí. Snazším bude uvedení díla do němčiny, a to jak po stránce překladu, tak po stránce vydavatelské, hledíc zejména ke skutečnosti, že téměř všechna knižní díla Englišova byla spontánně přeložena do němčiny a vydána soukromými nakladatelstvími. Vzhledem k nesporné kulturně-propagační hodnotě Englišova díla bylo by velmi záslužným, aby se co nejdříve uvažovalo jak o jeho překladatelské, tak o vydavatelské stránce. Nechci poukazovati v této souvislosti na to, jak se malé národy starají o podobné akce i při publikacích daleko méně významnějších, než je přítomné dílo Englišovo. Z našich zkušeností poukáží jen na významný ohlas ve světové literatuře, který měl německý a italský překlad Kaizlovy „Finanční vědy“, který zůstává dodnes námi kulturně propagačně nevyužit zdůrazněním Kaizlovy příslušnosti k českému národu a tudíž i ke kulturním aktivům etnického celku, vytvořivšího dnešní stát československý. Englišova „Soustava národního hospodářství“ je po uplynutí více než jedné generační periody v oboru hospodářském opět dílem mohutným jak svou vědeckou koncepcí, tak i původností podaných řešení, tudíž reprezentativním dílem v nejlepším slova smyslu, které je s to získati v cizině plný respekt a uznání naší literárně-hospodářské práci.

Závěrem chci ještě upozorniti na jeden hospodářsko-vědecký úkol, který i po vydání Englišovy „Soustavy“ zůstává v české literatuře zatím nesplněn. Jde o literární zpracování dějin hospodářských nauk, které by podrobily kritickému přehledu a myšlenkovému rozboru jednotlivé národohospodářské ideologie, poznatky a zákony, k nimž dospěly jednotlivé směry během vývoje této vědy. Engliš upozornil sám v předmluvě svého díla na tento úkol a odůvodňuje, proč nepořádal do něho takový zásadní rozbor předchozího myšlenkového úsilí na poli hospodářské teorie. Provedení podobného úkolu nelze totiž omezit na vyřešení jednotlivých literárních kontrovers uvnitř konkrétní vědecké soustavy, nýbrž je třeba se vypořádati s hospodářskými doktrínami jednotlivých směrů systematicky, t. j. zabývat se jak myšlenkovými základy různých teorií (úkol kritiky filosofické, speciálně noetické), tak pozitivním obsahem jednotlivých koncepcí a poznatků (úkol kritiky dogmatické). Dílo tohoto druhu bude nesporně prací rozsáhlou, kterou chce provést Engliš postupně se svou vědeckou školou.

Přehlížíme-li dosavadní historicko-dogmatické práce hospodářské, jak se zejména hojně vyskytují v literatuře francouzské, vidíme namnoze, že si zjednodušují svůj kritický úkol a omezují se na pouhou revui osob a směrů, z nichž předchozí je pravidelně předmětem kritiky jen s hlediska argumentace směru následujícího, aniž v celém díle byl podán u každé teorie pokus o základní analýsu příslušné myšlenkové podstaty a teoretického obsahu na ni vybudovaného. Početnost literárně-historických prací hospodářských ve světové literatuře kontrastuje tudíž silně s nedostatečnou hloubkou

kritické analýsy, ač tato má být hlavním smyslem podobných prací. Za tohoto stavu se dostáváme v hospodářské vědě do nebezpečné blízkosti poměrů, panujících na př. dnes ve filosofii, kde nedostatečnost vlastní kritické a systematické práce odborné dala ustrnouti disciplinám filosofickým na pouhých dějinách filosofie, t. j. na registrování vývoje jednotlivých myšlenkových směrů a koncepcí, které jsou pravidelně předmětem kritiky jen pomocí výkladu o směru časově následujícím. Patří k jedné z velkých zásluh Englišových, že svým kritickým i systematicko-konstruktivním přínosem na poli hospodářské noetiky a teorie učinil konec dosavadnímu stavu, označovanému zde právem za stav krise, který se pak nutně zračil i na nedostatečném kritickém zvládnutí dogmatických dějů hospodářských. „Soustava“ Englišova je po této stránce dílem, které jednotností své koncepce noetické i teoretické a poznatkovými důsledky, podávajícími řešení celé hospodářsko-vědecké problematiky, otvírá cestu velkorysému pokusu o kritické zvládnutí všech dosavadních výsledků na poli hospodářských disciplín, a to ať jde o vlastní doktriny hospodářské, nebo o řadu koncepcí finančních a o tak zv. teorie sociální, z nichž lze dnes přesně určit ty, které svým myšlenkovým obsahem patří logicky nutně do okruhu disciplín hospodářských. Englišovo dílo se takto stává v české literatuře základnou pro další rozsáhlý program vědecké práce světového významu, která může býti životním údělem celé generace vědeckých pracovníků, hlásících se k Englišovi jako ke svému učiteli a mistru.

Univ. prof. Dr. Vladimír Vybral.

OBCHODNÍ SMĚNKA A PŘÍKLAD FRANCIE.

Používání obchodní směnky je mnohem menší, než bývalo před válkou. Je to zkušenost, získaná většinou zemí, neomezená na některé určité státy, takže již z toho lze souditi, že k menšímu jejímu užívání nevedly místní důvody. Malý oběh směnek má za následek, že peněžní ústavy musí hledati jiné prostředky k uložení krátkodobých kapitálů, dále že úvěrové formy a podmínky se mění a posléze pokud jde o vydávání peněz na základě obchodní směnky, staví se cedulové banky před problémy, vznikající nedostatkem směnečného materiálu. Vedle úvěrové funkce měla totiž obchodní směnka také funkci platební, přímou i přinesenou.

Obě funkce obchodní směnky vyžadují si krátkého pojednání.

Po stránce úvěrové je obchodní směnka úvěrovým nástrojem objektivně žádoucím, neboť je převoditelná, tedy mobilizovatelná bez jakýchkoliv obtíží, a dovoluje věřiteli umístiti zcela krátkodobě prostředky, jichž by jinak nemohl dáti k dispozici; vedle toho je nejen přesně upravena materiálním právem, avšak je vybavena také lepším právem formálním, což umožňuje rychlejší uplatnění práva věřitelem. Přísllovečný rigor cambialis zlepšuje dále kvalitu tohoto úvěrového instrumentu. Zvýšení bonity je možno řadou indosatářů, jichž počet jest bez omezení. Výběr obchodních směnek je ochotně přijímán celým peněžním trhem, počítajíc v to i cedulovou banku, což působí na výši dlužnického úroku velmi příznivě.